

HAR P
SANAT

KÂZİM KARABEKİR

Cihan Harbi

III

Harbi Nasıl Yönettik?

Harp Sanat©

www.harpsanat.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Yayın Yönetmeni: Murat Şerefoğlu

Editör: Akın Sipahioğlu

Son Okuma: Murat Şerefoğlu

Mizanpaj Tasarım: Emir Tali

Kapak Tasarım: Efe Bozkurt

1. Basım, İstanbul, Eylül 2025

ISBN: 978-625-9664-10-1

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

"Harp Sanat Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir."

KÂZİM KARABEKİR

CİHAN HARBİ
III
HARBİ NASIL YÖNETTİK?

Giriş, Açıklama ve Notlarla Yayına Hazırlayan

Akın Sipahioğlu

İÇİNDEKİLER

Harp Sanat Yayınevinin Yayın Esasları	7
Yayınevinin Notu	7
KÂZİM KARABEKİR PAŞA'NIN KISA BİYOGRAFİSİ.....	9
YAYIMA HAZIRLAYANIN NOTU	11
BAŞLANGIÇ	13
ERZİNCAN VE ERZURUM'UN KURTULUŞU	16
KARLAR İÇİNDE BİR AY YOLCULUK	16
ERGANİ MADENLERİ	28
MADEN OCAKLARINI ZİYARETİM	32
HARPUT YOLUNDA	33
BULUTLARIN ÜSTÜNDE	34
ARAPKİR'E YÜRÜYÜŞ	38
ARAPKİR SOKAKLARINDA TATSIZ BİR DOLAŞMA	41
EĞİN YOLUNDA	44
EĞİN	47
YOLA DEVAM	50
ERZİNCAN'IN KURTULUŞU	55
HAREKET HAZIRLIĞI	60
ORDU KARARGÂHINDA	65
KARARGÂHIMA AVDET	67
ERZİNCAN HAREKETİ BAŞLIYOR	68
ERZİNCAN HALKINA YARDIM VE İLERİ HAREKET	82
BİR BASKIN YAPMAK İHTİYACI	86
ERZİNCAN HAREKETİ HAKKINDA BİR ECNEBİ ESERİNDEN	88
ERZİNCAN'IN FAHRİ HEMŞERİSİYİM	91
ERZURUM'UN KURTULUŞU	97
ENVER PAŞA BENİ KAFKASYA'YA GÖNDERMEK İSTİYOR	102

ERZURUM HAREKÂTINA DEVAM.....	105
CEPHEYE HAREKET	115
ERZURUM MEVKÎ-İ MÜSTAHKEMİNE TAARRUZ.....	135
ORDU KUMANDANI İLE TELEFON MUHABERESİ-PEK ÇETİN BİR VAZİYET	138
ERZURUM KURTULUYOR.....	145
BİR RUS CASUSU	149
ERZURUM TARİHİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ	180
DİZİN.....	195

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Harp Sanat Yayınevi, şanlı Silahlı Kuvvetlerimizde yıllarca görev yapmış olan emekli bir subay tarafından ülkemizdeki askeri tarih çalışmalarına katkı sağlamak için 2021 yılında kurulmuştur. Bilimin ışığını rehber edinen Yayınevimiz, Atatürkçü bir çizgide, bağımsız yayıncılık faaliyetlerinde bulunmayı temel ilke edinmiştir. Yayınevimiz, yayımlayacağı nitelikli eserlerle ülkemizde askeri tarih alanında hissedilen eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere toplumların tarihi incelendiğinde askerlikle ilgili hususların siyasi, sosyal ve kültürel alanlara doğrudan veya dolaylı etkilerinden söz edildiği görülmektedir. Bu etkilerin tespit ve değerlendirmesinin, günümüze ve hatta geleceğe bakan yönlerinin ortaya konulmasının fert ve devlet ölçeğindeki gelişime önemli katkılar sağlayacağı üzerinde durulmaktadır.

Sosyal bilimlerde askerî konulara ağırlık veren çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Zamanla genel tarih araştırmaları içinde kendine özgü bir anlayışa dönüşerek askerî tarih adı altında toplanan bu alandaki çalışmalar, Batı'da XXI. yüzyılda büyük bir hız kazanmışsa da Türkçe literatürde ne yazık ki henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

Karakter ve kültür kodlarımızda var olan askerliğe ve ona dair çalışmalara ivme kazandırılarak bu alandaki eksikliğin nitelikli eserlerle giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi hâlde bu boşluğun akademik olmayan, ideolojik birtakım amaçlarla, bilgi ve belgeye dayanmayan yorumlarla ve popülist eserlerle doldurulması başka sorunları da beraberinde getirecek, ortak tarih bilincinin oluşumuna zarar verebilecektir.

Yayınevi olarak bu bilinçle, imkânlarımız nispetinde faydalı çalışmalar ortaya koymayı arzu ediyoruz. Bu alandaki akademisyen ve yazarlarla koordineli çalışmalar yürüterek akademik, tarafsız ve güvenilir kaynaklardan oluşan yerli ve yabancı nitelikli eserlerle okuru buluşturmak istiyoruz. Kuramsal kaynaklardan edebî eserlere kadar geniş bir yelpazede yapacağımız yayınlarla, askerliği

meslek olarak benimseyenlerin yanında askerî tarihe ilgi duyan herkese hitap eden akademik ve edebî eserler ile başvuru koleksiyonu oluşturmaya çaba sarf edeceğiz.

Tarihin tozlu raflarında unutulmaya yüz tutmuş, sandıklarda kilitli kalan hatıraların, yazma eserlerin, baskısı tükenmiş kitapların; Yükseköğretim kurumlarında büyük emekler verilerek hazırlandıktan sonra atıl kalan değerli çalışmaların gün yüzüne çıkarılması için atacağımız adımlarla, bu türdeki yayınların ve disiplinler arası müşterek akademik çalışmaların artmasında teşvik edici bir rol üstlenmek istiyoruz.

Askerlik mesleğinin ilgi sahası içinde önemli bir yer tutan yönetim, liderlik, strateji ve organizasyon konularıyla yeni modellere ilham verecek çalışmaları okurla buluşturmayı da hedefliyoruz.

Askerî geleneklerin oluşturulması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi amacıyla özellikle tarihe mal olmuş komutan ve stratejistlerin düşünce ve tecrübelerinin sonraki nesillere aktarılmasına hizmet edecek biyografi ve hatıratlarının yanında tenkit ve kritiklerini yayınlamayı amaçlıyoruz.

Harp tarihinin konuları dışında kalan ancak yazarı veya işlediği konu itibarıyla daha çok sosyal tarihin ve edebiyatın alanına giren eserlerin yayınlanmasının da önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Her safhasını akademik bir titizlikle takip edeceğimiz, editörlük çalışmalarına önem vereceğimiz yayınlarımızda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edeceğiz.

Faydalı olabilmek niyet ve gayretiyle...

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN KISA BİYOGRAFİSİ

Kâzım Karabekir (1882-1948): Türk Asker ve Siyaset İnsanı, Baba mesleğini seçerek askerî öğrenim gördü. 1902'de Harbiye Mektebini, 1905'te Erkân-ı Harbiye Mektebini birincilikle bitirdi ve kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu. Kurmay stajını Manastır'da 3'üncü Ordu emrinde tamamladı. 1907'de Enver Bey (Paşa) ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyetinin Manastır şubesini kurdu. 1909'da, 31 Mart isyanı çıkınca, Hareket Ordusunun 2'inci Tümen kurmay başkanı olarak isyanın bastırılmasında görev aldı. 1912'de binbaşı rütbesiyle Balkan Savaşı'na katıldı. 1914'te yarbaylığa, 1915'te albaylığa, 1918'de mirlivalığa yükseldi. Cihan Harbi'nde Çanakkale, Irak, Doğu Cephesi olmak üzere Fransız, İngiliz ve Rus birçok cephede bulundu. Erzurum ve Erzurum'u kurtaran 1'inci Kafkas Kolordusunun komutanlığını üstlendi. 1919'da Erzurum'daki 15'inci Kolordu komutanlığına atandı ve Millî Mücadele hareketine katılan ilk komutanlardan biri oldu. Erzurum Kongresi'nin düzenlenmesinde büyük emeği geçti. Millî Mücadele hareketi boyunca Edirne milletvekili ve Doğu Cephesi komutanı olarak görev yaptı. 1920'de, Ermenilerce işgal edilen toprakları geri aldıktan sonra, 31 Ekim 1920'de ferikliğe (korgeneral) yükseltildi ve 2 Aralık 1920'de Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nı imzaladı. Millî Mücadele hareketi başarıya ulaştıktan sonra Ankara'ya geldi ve 30 Ekim 1922'den başlayarak TBMM'nin çalışmalarına katıldı. Ordudaki görevlerinden izinli sayılan asker milletvekillerinin meclis veya ordudaki görevlerinden birini seçmeleri kararlaştırılınca, 24 Kasım 1924'te milletvekilliğini tercih ederek 1'inci Ordu komutanlığından ayrıldı. 9 Kasım 1924'te Halk Fırkasından istifa ederek 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurdu ve bu partinin başkanlığına getirildi. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 3 Haziran 1925'te hükümetçe kapatılmasından sonra milletvekilliğini bağımsız olarak sürdürdü. 1926 yazında İzmir Suikastı nedeniyle ülkenin önde gelen muhalifleriyle birlikte İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı ve beraat etti. 1 Mart 1927'de milletvekilliği sona erince ordu kadrosunda açığa alındı, aynı yıl 1 Kasım'da emekliye sevk edildi. Bu tarihten başlayarak, 12 yıl boyunca, İstanbul Erenköy'deki bugün müze olan köşkünde, siyasetin

dışında bir hayat sürdürdü ve anılarını kaleme aldı. 26 Ocak 1939'da yapılan ara seçimde yeniden İstanbul milletvekili oldu. 1946'da seçildiği TBMM başkanlığı görevindeyken Ankara'da vefat etti. [Kâzım Karabekir, *Hayatım*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2020; düzenlenmiştir.]

YAYIMA HAZIRLAYANIN NOTU

Kâzım Karabekir Paşa'nın “*Cihan Harbi’ni Nasıl İdare Ettik? Erzincan - Erzurum’un Kurtuluşu*” isimli eser için, 1939 yılında *Koşkun Basımevi* tarafından yayımlanan ilk baskısı esas alınmış ancak *Yeni Sabah* gazetesinde çıkan tefrika ile de karşılaştırma yapılmıştır.

Kâzım Karabekir, *Erzincan ve Erzurum’un Kurtuluşu* ile ilgili hatıralarını ilk olarak Hüseyin Cahid Yalçın'ın başyazar olduğu ve 1939 yılında yayım hayatına başlayan *Yeni Sabah* gazetesinde tefrika [yazı dizisi] hâlinde yayımlamıştır. Bu dizi 67 günde tamamlanmıştır. 6 Mart 1939, pazartesi günü başlayan hatıralar, 12 Mayıs 1939 tarihinde son bulmuştur. Birinci bölüm olan Erzincan kısmı 7 Nisan günü sona ermiş, 8 Nisan'da ara verilip 9 Nisan'da Erzurum kısmı ile tekrar yayımlanmaya başlanmıştır. Biz kitabı yeniden yayıma hazırlarken gazete basım tarihlerini de metnin ilgili yerlerine yerleştirdik. Tefrika esnasında da birçok imla hatası yaşanmış, genelde ertesi günkü nüshada “düzeltme” ve “müelliften özür dileme metinleri” yayımlanmıştır. Müellif maiyet subaylarına çektiği fotoğrafların orijinallerini gazete tefrikasında bolca kullanmıştır. Biz de bir kısım görselleri metne ekledik. 1939 kitap baskısı tefrika metnine göre biraz daha özenli olsa da yine birçok yazım hatası mevcuttur. Yeniden yayıma hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

Kitabın diline sadık kalınmış, sadeleştirme yapılmamış sadece günümüz okuru için anlaşılmayan kelimelerin karşılıkları köşeli parantez içerisinde verilmiştir. Kitabın ilk baskısında birçok baskı-dizgi vb. hataları bulunmaktadır. Bu hatalar elden geldiğince düzeltilmiş ve dipnotta belirtilmiştir. Latin harflerine geçişin sancıları olan 1939’lu yılların imlası gözden geçirilmiş, o günün şartlarında basım-yazım hataları düzeltilmiş, günümüz imlası tercih edilerek, TDK güncel yazım kuralları uygulanmıştır. Eski dildeki kelimeler için *Kubbealtı Dijital Sözlük* tercih edilmiştir. Hicri ve Rumi tarihlerin miladiye çevrilmesinde Türk Tarih Kurumu “dijital tarih çevirme kılavuzu” kullanılmıştır. Müellifin metin içinde yer alan açıklamaları () şeklinde verilmiş bir kısmı da dipnotlara aktarılmıştır. Hazırlayan tarafından eklenen sözcük

anlamları ve açıklamalar köşeli parantez [] ile gösterilmiştir. Yine Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde yabancı kelimelerin telaffuz edildiği [okunduğu / söylendiği] gibi yazımı korunup, kelimenin Latin alfabesindeki karşılığı / yazılışı köşeli parantez [] içinde belirtilmiştir. Kitabın sonunda yer alan *doğru-yanlış cetveli* listesinde belirtilen yeni kelime ve düzeltmeler metne dâhil edilmiş ve dipnotlarda ilgili açıklama yapılmıştır.

Eserin yeniden yayımını gerçekleştiren Harp Sanat Yayınevinin yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Akın SİPAHİOĞLU,
İzmir, 05.05.2025

BAŞLANGIÇ

[Müellifin Önsözü]

Cihan Harbi hakkındaki üç ciltlik eserimi, yakında basılacak olan “Harbi Nasıl İdare Ettik?”, başlıklı üçüncü cildine; hacmini fazla büyütmemek için şarktaki ileri harekâtımızı kısaca yazdım. Fakat bu harekâtın tafsilatlıca [ayrıntılı] bilinmesi, tarihimiz için olduğu kadar yetişmekte olan gençlerimiz ve umumiyetle millî terbiyemiz için de çok faydalı olduğundan bunları da “Erzincan ve Erzurum’un Kurtuluşu” , “Sarıkamış, Kars ve Ötesi”, adları ile ayrıca birer kitap hâlinde neşretmeyi münasip [uygun] gördüm.

Cihan Harbi hakkındaki eserimin üçüncü cildinde tafsilatıyla görüleceği veçhile, kuvve-i seferiye kumandanlığı ile İstanbul’dan ayrıldıktan sonra kuvve-i seferiyemi Halep’te toplamıştım. Bağdat üzerinden İran’a hareket edeceğim sırada, Sarıkamış Felaketi dolayısıyla III. Ordu emrine verildim. Fakat bu aralık Irak ve Havalisi Kumandanı Süleyman Askerî Bey yaralanmış olduğundan “kumandayı almak üzere Bağdat’a hareket” emrini aldım ve bu suretle kuvve-i seferiyemden ayrılmış oldum. Posta arabası ile ve geceli gündüzlü devam eden seri [hızlı] bir yolculukla Bağdat’a yetiştim. Ancak o emirden vazgeçilmiş! Yeni bir emirle İstanbul’a çağrıldım; (Kartal-Pendik-Yakacık) mıntıkasında bulunan ve karargâhı Kartal’da olan 14’üncü Fırkanın kumandanlığına tayin olundum. Marmara ile -Şile civarında- Karadeniz sahillerinin tahkimi işini bitirdikten ve birkaç manevra da yaptıktan sonra kolordumuzla Uzunköprü üzerinden Çanakkale Cephesi’ne sevk olunduk. Kerevizdere’de Fransızlara karşı fırkamla [tümenimle] üç buçuk ay müdafaada bulundum. Buradan İstanbul’daki I. Ordu Erkânıharbiye Reisliğine alındım; az sonra Galiçya’ya gidecek ordunun Erkânıharbiye Reisliğine tayin olundum. Fakat o sefer hakkındaki nokta-i nazarım [görüşüm] dolayısıyla bundan vazgeçildi; Irak’taki VI. Ordu Kumandanlığına tayin olunan Müşir Fon Der Goltz’ün [Von Der Goltz] Erkânıharbiye Reisi olarak Irak’a gönderildim. Goltz Paşa’nın vefatından sonra ve Kütül’amarenin sukutundan [düşmesinden] az önce orayı muhasara [kuşatma] vazifesi [görevi] de üzerinde bulunan XVIII.

Kolordu Kumandanlığına tayin olundum. Bir buçuk yıl kadar Irak Cephesi'ndeki vazifelerimi yaptıktan sonra İstanbul'da yeni bir vazifeye tayin olunmak üzere merkezden istenildim. Ancak İstanbul'a giderken Adana'dan geri çevrilerek Diyarbakır'daki II. Ordunun, merkezi Lice'de bulunan II. Kolordu Kumandanlığına nakil olundum. Bir yıla yakın Van Gölü-Muş-Çapakçur Cephesi'nde bulundum. Rus ordularının Bolşeviklik darbesiyle sarsılması üzerine Kafkas Cephesi'nin sağ cenahında bulunan II. Kolordu Kumandanlığından Erzincan karşısındaki I. Kafkas Kolordusu Kumandanlığına geçirildim. İşte "Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu", başlıklı eserime mevzu [konu] teşkil eden hadiseler [olaylar], bu noktadan başlar.

Cihan Harbi'nde uhdeme [üzerime] verilen vazifeler; beni muhasım [düşman] bulunduğumuz üç büyük devlet orduları ile çarpıştırmış oldu: Çanakkale'de Fransızlarla, Irak'ta İngilizlerle, Kafkas Cephesi'nde de Ruslarla karşı karşıya bulundum. Yine aynı harp içinde aldığım vazifeler dolayısıyla pek uzun mesafeler de katettim.

Resim 1: Kâzım Karabekir Paşa'nın Cihan Harbi'nde Dolaştığı Yerler

Cihan Harbi'nde elimizde 1:200.000 metre makyasındaki [ölçekteki] haritamız vardı. Eserin o haritadan takibi şüphesiz harekâtın inkişafını [safhalarını] ve arazinin vaziyetini kavramak bakımından daha faydalıdır. Bununla beraber, bilhassa ellerinde böyle bir harita bulunmayanlar için icap eden kro-kiler de konarak mütalaa ve takip kolaylaştırılmıştır.

ERZİNCAN VE ERZURUM'UN KURTULUŞU KARLAR İÇİNDE BİR AY YOLCULUK

Kafkas Cephesi'nde II. Kolordu Kumandanı idim. Karargâhım, Silvan'da bulunuyordu. Kolordunun müdafaa ettiği cephe, Van Gölü cenup mıntıkası: Bitlis-Muş-Murad Çayı-Palu şarkına kadar geniş bir saha idi. Cephemin harita mesafesi, kesirsiz [küsüratsız] hemen 250 kilometre kadar tutuyordu. Arızaları, girinti ve çıkıntıları ile bu mesafe, iki misline yakın yükselebilirdi. [*Yeni Sabah*, Sayı: 300, 6 Mart 1939, s. 5, Tefrika No: 1]

Van Gölü ile Karadeniz arasını iki ordu hâlinde toplanan dört kolordu ile tutuyorduk, en sağdaki benim kolordum idi.

1917 (1333) yılı Birinci Kânunun 18'inde [18 Aralık 1917'de] Ruslarla mütareke [ateşkes] imzalanmıştı. Cephelerde bir müddetten beri başlayan sükûnet, büsbütün teessüs etmiş bulunuyordu. Artık yüzlerle silahsız Rus askeri bizim tarafa çay içmeye geliyorlar ve bizimle dostluk kurmak istiyorlardı. Fakat bir ay evvel kar düşmüş ve bir karışı geçen bir yığın hâlinde yerleri kaplamış olduğundan işe işimiz günden güne daralıyordu. Bunun için bu türlü Rus dostluğu pek de hoşumuza gitmiyordu.

Daha evvel Van Gölü'nden itibaren Bitlis-Muş-Murad Cephesi'ni kâmilten teftiş etmiştim. Şimdi, sıra gittikçe daralan işe vaziyetimizi yakından görmeye ve icap eden tedbirleri almaya gelmişti. Artık geri mıntıklarımızdaki ambarlarımızı teftiş etmek, mahallî hükûmetlerin ve halkın hâlini görerek ona göre davranmak icap ediyordu.

Aydın 30'unda Siirt'ten Savdık'a hareket ettim, öğle yemeğini hoş manzaralı Bitlis Çayı kenarında kâgir [taş] köprü başında yedik, geceyi Savdık'da geçirdik. Geç vakit vardığımız bu Savdık'da rahat bir gece geçirmemiştik. Çünkü şurada burada iğrenç birtakım pislikler vardı, bundan başka pencerelerin sımsıkı çivilenmiş ve kağıtlanmış olması yüzünden uzun müddet kullanılmış pis bir hava içinde yatmaya mecbur kaldık. Sabahleyin baş ağrısı ile kalkmıştım. Bizi ilk köye kadar teşyie [uğurlamaya] hazırlanan Nahiye Müdürü'ne, her sabah kendisinin nasıl kalktığını sordum. Onun sarıca benzi hakikati söylüyordu. Kendisine pencerelerden birini olsun behemehâl [mutlaka] sık sık açmasını, temizliğe riayet etmesini, paçavra ve süprüntüleri yaktırmasını, kapısının önünde anlattım ve tekrar ettirdim. Nahiye Müdürü aynı zamanda polis komiseri idi. Yattığı ve bu gece bizi misafir ettiği evin altı -âdet üzere ahırdı, üst katında iki oda vardı. Erkânıharbiye Reisi'm [Kurmaya Başkanım] Galip Bey ile dertleşerek yola düzeldük. Burada gördüklerimiz, Siirt'teki halkın acıklı hayatına müteallik [dair] müşahedelerimize [gördüklerimize] bir sayfa daha ilave etmiş oluyordu. Darasol köyüne varınca karşımıza genç, dinç birkaç köylü çıktı. El öptüler; içlerinden en kabadayı görüneni, Kürtçe bir ricada bulundu: Aviski Nahiyesi Müdürü'nün bir hısmı [akrabası] varmış. Bu köye musallatmış. Fenalık yapmaması için kendisine emir vermediğimi valvarıyordu. Müdürler, mıntıklar boyunca bana refakat ettiklerinden yine uhdesinde komiserlik vazifesi de bulunan Müdür de yanımda idi ve köylünün sözünü o, tercüme etmişti. Köylüye sordum:

— Şikâyetini valiye bildirdin mi?

— Beli [evet], dedi.

Hâlbuki Vali, Aviski Nahiyesi Müdürü'nü - ki o civarın bir Kürt ağasıdır - iyi tanıyordu; onu bana tavsiye dahi etmişti.

Cihan Harbi içinde birçok yerlerde hükümet memurlarımız, buldukları yerlerde temizlik işlerine bile bakmadıkları gibi halkın birçok dertlerini dinlemiyor, böyle omuzdan atıyorlardı. Geçtiğim mıntıkada bu hareket tarzının, daha tehlikeli olacağını düşündüm ve harp mıntıklarının askerî idareye verilmesini mafevklerime [üstlerime] teklif etmeyi kararlaştırarak not defterime yazdım. Daha sonra böyle bir teklifte de bulundum.

Karargâhımın ilkin bulunduğu Lice ve sonra kaldığı Silvan kasabaları tertemiz bir hâle gelmişti. Buralarda caddeler açtırmış, çeşmeler yaptırmıştık; münasip taraflarını güzel gazino ve parklarla süsletmiştik. Fakirler yakın

bir köye nakil ve işleri temin olunduğundan dilenci de görülmez olmuştu. [*Yeni Sabah*, Sayı: 301, 7 Mart 1939, s. 5, Tefrika No: 2]

1918 yılma girdiğimiz gün, yağmur ve çamur bizi hayli hırpaladı. Bu arada yürüyüşlerimin ve muharebelerimin bu yıl içinde evvelkilerden daha feyizli geçeceğine dair bir işaret de belirdi: Savdık'dan hareketimizden az sonra Beşiri kazasından gelen bir jandarma elime şu telgrafı verdi:

“Beşiri Jandarma Kumandanı Vasıtasıyla Kâzım Karabekir Bey’e

Zat-ı âlileri I. Kafkas Kolordu Kumandanlığına tayin buyruldunuz. II. Kolordu Kumandanlığına da Miralay [Albay] Galatalı Şevket Bey tayin olundu. Hâlen yollar otomobil müruruna [geçişine] müsait olmadığından Eğin-Kemah üzerinden Refahiye’ye teşrifiniz müddet-i seferin [yolculuk süresinin] tenkisi [azalması] nokta-i nazarından faydalıdır. Bu tariki [yolu, güzergâhı] ihtiyar [tercih] buyurmanız takdirinde zat-ı âlilerini Eğin’de karşılamak üzere bir müfrezeye askeriye sevk ve izamı için 36’ncı Kafkas Fırkası Kumandanlığına emir buyurmanızı rica ederim. 31 Kânunuevvel [1]333 [31 Aralık 1917]

III. Ordu Kumandanı Ferik Vehip”

Bu telgrafla mafevklerimin [üstlerimin] büyük bir teveccühlerine [iltifatlarına] daha mazhar olduğumu anlamış bulunuyordum: Büyük harekâta sahne olacak olan Erzincan-Erzurum istikameti bana veriliyordu. Bu kış kıyamette Siirt’ten Refahiye’ye geçmek için biricik kuvvet ancak bu teveccüh olabilecekti. Çünkü, hakikatte bu seyahat müthiş bir şeydi. Harita mesafesi olarak en az 500 kilometrelik bir seyahat yapacaktım: Karargâhım olan Silvan’dan sonra Diyarbakır-Ergani-Harput-Arapkir-Eğin-Kemah-Refahiye noktalarından geçen aşağı yukarı bir aylık bir yürüyüş!

Bu açık telgrafı Erkânıharbiye Reisi’me [Kürmay Başkanı’ma] verirken, kendisine dedim ki: “Galiba benim yıldızım, seyyare [gezegen] olacak! Öyle ya, herkesin bir yıldızı var, derler. Askerlere seyyare nevinden [türünden, çeşidinden] bir yıldız yaraşır amma benimki galiba hepsinden çevik bir şey! Çocukluğumda babamla beraber şark [doğu] vilayetlerinde, Arabistan’da bulunmuştum. Sonra da askerlik dolayısıyla İşkodra’ya kadar hemen bütün Balkan vilayetlerimizde dolaşmıştım. Şu Cihan Harbî’nde ise Çanakkale’ye, iki kere de Bağdat’a gidip geldim. Şimdi de yeni bir ufuk açılıyor!”

Bir an evvel karargâhıma varmak lazımdı. Bu ancak yarın akşam olabilirdi. Öğle yemeğini Garzan suyu kenarında yedik. Evvelce, nahiye merkezi

olan Rıdvan; su kenarında güzelce bir yermiş. Şimdi bir harabe. Buraya kadar yol, iniş, yokuş. Bitlis vilayeti hududunu [sınırını] aşınca manzara güzelleşiyor. Beşiri Ovası, kâmilen [tamamen] mezru [ekili]. Çokça köyler de göze çarpıyor. Yolumuz üzerinde muazzam ve mükemmel bir kilise gördük. Her tarafını gezdim. Mühim bir bina: Dirkira adındaki bu kilisede görünüşte Ermeni ve Süryani papazları yetiştirilirmiş; hakikatte ise kim bilir, hangi devletin hesabına Türkleri parçalamak için kurulmuş bir fesat ocağıdır. Şimdi içinde kimse yok ve berbat bir hâlde. Bu kilisenin Hazreti Ömer zamanında yapıldığını söylüyorlar. Hemen bir tabur asker alacak kadar büyük.

Geçtiğimiz yollardan araba işlemez. Fakat bu arazide güzergâh açmak zor bir iş değil. Buradan az sonra Zerçili köyüne geldik. Buraya gelinceye kadar birkaç kere dönüp dönüp şu meçhulümüz olan kiliseye baktım. Üç kilometre kadar mesafedeki Zerçili köyü zengince görünüyor, epeyce sürüleri, hindileri, kazları var. Bu köylüler, başka bir köy halkıyla muhasım [düşman] imişler. Yakın vakitlere kadar birbirlerinden pek çok adam öldürmüşler.

Zerçili köyünden itibaren arazi büsbütün düzlüktür. Artık Beşiri-Aviski araba yoluna çıktık. Fakat müthiş bir yağmur bizi fena hâlde kırbaçlamaya başladı. Akşam saat 4.45'te güneş de battı. Beşiri kazasının merkezi olan Almadin'e daha birkaç saatlik yolumuz vardı. Yaverlerimle latife ederek dedim ki: "Gittiğimiz kaza merkezidir. Geleceğimizden de haberleri vardı? Herhâlde sıcak çaylar hazırdır. Sakın bu yağmurdan yılarak çıkacağımız bir aylık yeni seyahatten korkmayın."

Yağmur şiddetini o kadar arttırdı ki hayvanlarımız çamurdan ayaklarını atamıyor, yağmur tanelerinin çarpmasından gözlerini açamıyordu. Zifirî karanlık, insana yanındakini göstermez oldu. Güçbela saat yedide Almadin denilen yere vardık. Fakat ortada ne bir jandarma, ne bir köylü, kimsecikler yok. Hiçbir evde ışık bile görünmüyor. Zaten kimsede yakacak gaz yoktu; herkesin âdeti de akşamdan yatmaktı. Şu hâlde halka kızacak değildik; onların kendi dertleri kendilerine yetişiyordu. Fakat, kazanın kaymakamına ve jandarmasına ne oldu acaba? Maiyet zabitlerime:

"Çocuklar." dedim, "Var kuvvetinizle bağırın, bakalım karşımıza kim çıkacak. Köpekler bile çıksa bize yardım etmiş olurlar. Çünkü onlar da bağrışmaya başlayacaklardır. Merak edip karşımıza çıkacak biri bulunur elbet. Askerler de sağdan, soldan birkaç kapı çalarak hükûmetin nerede olduğunu anlasınlar bakalım. Biz de biraz duralım, hayvanlar nefes alsın!"

Böyle yaptık. Hatta en gür sesli olmak dolayısıyla ben de avazım çıktığı kadar “Ya dook!” diye bağırdım. Bu çağırışı Kürt beylerde ava çıktığımız zaman öğrenmiştim: Kürtlerin av köpekleri bu kelimeleri işitince koşar gelirlerdi; fakat benim “ya dook” avazıma rahat uykudaki köpekler cevap bile vermiyorlardı. Öbür taraftan da bardaktan boşanırcasına yağan yağmur, bağıırken fırtına dolayısıyla ağzıma doluyordu.

Hayatımda kızmadan evvel düşünmeyi itiyat [alışkanlık] etmiştim. Bunun için olur olmaz şeylere kızmazdım. İcap eder de birini haşlırsam bile bunu kızarak değil, ona müstahak olduğu ruhi cezayı vermek için yapar ve sükûnetimi bozmazdım. Yani kendimi, sinirlerimin keyfine bırakmazdım. Fakat bu vaziyet karşısında da kızmamak için artık düşünemiyordum. Karşıma çıkacak Kaza Kaymakamı'na hiç de istemediğim hâlde ağır bir muamele yapacak kadar öfkelenmiştim. Çünkü bu zata akşam geleceğimizi bildirmiştik. Ben, bu yağmurda kendisinin bizi açıkta beklemesini istemiyordum. Fakat köye gireceğimiz yere bir jandarma devriyesi çıkarmalıydı. Bu devriye de köy kenarındaki bir eve sığınmak suretiyle ıslanmaktan kurtulabilirdi, o evin penceresine bir fener koyarak bize uzaktan dahi yol gösterebilirlerdi¹. Beraberimde Erkâniharbiye Reisi'm, iki yaverim, bir emir zabitim vardı. Herkesin canı burnuna gelmişti. Ben sükûnetimi kaybetmesem bile bunların da mevki falan düşünmeyerek tehevürle [öfkeyle] bir iş yapmaları beklenebilirdi. [*Yeni Sabah*, Sayı: 302, 8 Mart 1939, s. 5, Tefrika No: 3]

Şimdi ne yapacağız! Sokaklar karma karışık. Ortalık zifirî karanlık; çamur berbat, üstümüz altımız su içinde. Bu fena vaziyette birbirimizi kaybetmek tehlikesi de vardı. Kafileyi birden yol koluna koydum ve hep beraber en geniş sokağı takip ettik. Yanımdakilere dedim ki: “Sağa sola dikkat edin! Lamba yanan bir bina bulunca oraya giriverelim. Herhâlde orası ya hükûmet konağı, yahut da bizi misafir edebilecek bir yerdir.”

Epeyce yol aldıktan sonra solumuzda böyle bir bina bulduk. Kapı ve pencereleri kapalı olduğundan dışarıya ışık pek az sızıyordu: “Bu kapıyı çalın bakalım.” dedim.

Az sonra kapı açıldı, atlardan indik. İki katlı olan bu binanın hükûmet dairesi olduğunu kapıyı açan jandarmadan öğrendik. Bir de ne görelim: Kaymakam Bey, birkaç maiyeti ve jandarmaları, bir mangal başına pineklemişler.

1 Bu sıkıntı, yirmi gün sonra karlar içinde, daha acıklı bir surette Arapkir'e girerken de başıma geldi. [Müellifin açıklaması]

Bizi görünce hem sevindiler, hem şaşırdılar. Kaymakam'ı tanıdım. Ben Bağdat'ta ordu Erkânıharbiye Reisi iken o da orada polis müdür vekili idi. Biraz haşladım. Ne ise çaylar hazırmış; çabuk ellerimize birer çay tutuşturdular. Bunları içtik, bir taraftan da yaş yerlerimizi kuruttuk. Sıcak yemek yiyerek de ısındık. Kuvvetimiz yerine geldi. Artık çektüğimizi de unuttuk. Sıra sohbeta geldi. Seyahat arkadaşlarımızın diğerleri de gelmişti. Bu suretle sekiz zabıt [subay] birleşmiştik. Fırat müfrezesinin Remadiye'de nasıl esir olduğunu Kaymakam'dan hayretle dinledik. Kendisi Remadiye Kaymakamlığından Hit Kaymakamlığına tayin olunmuş, oraya muvasalatında [ulaştığında] Remadiye, İngilizlerin eline düşmüş. Remadiye Müfrez Kumandanı Ahmed Bey'in, Deyrizor'dan bazı kızlar getirterek ziyadesiyle sefahate dalmak gafletinde bulunması bu felakete sebep olmuş. Şöyle ki: İngilizler, Remadiye cenubundaki [güneyindeki] Hor'un (Gölcük) garbından [batısından] otomobillerle istikşaflara² [keşiflere] başlamışlar. Buradan taarruz etmelerinin ihtimali çok olduğu hakkındaki ikazlara bu Kumandan ehemmiyet vermemiş. Daha evvel cepheden bir taarruz defettiğinden dolayı mağrur [gururlu] olan bu zat, bu sefer gurur ve sefahatine müfrezesini kurban etmiş.

Resim 3: Batman Köprüsü Önünde Mola³

- 2 İstikşaf: “keşfetmeye çalışma, ayrıntısını, ne olup bittiğini anlamak için araştırma, yoklama” anlamlarına gelmektedir. Burada askerî terim olarak; “düşmanın bulunduğu mevzii, araziye ve alınan tertibatı öğrenme” anlamında kullanılmıştır. [Kubbealtı Dijital Sözlük, H.N.]
- 3 Kemerin yazın su yüzeyinden [yüzeyinden] yüksekliği 25,75 m.; genişliği 40,00 m. [Müellifin açıklaması]